



LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Lahti University of Applied Sciences

KUVALLINEN VALINTATAULU OSALLISUUDEN EDISTÄJÄNÄ VARHAISKASVATUKSESSA

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaali- ja terveysala
Sosionomi AMK
Sosiaalipedagoginen lapsi- ja nuorisotyö
Opinnäytetyö
Tiina Hattunen
Marjo Liljeroos

Lahden ammattikorkeakoulu
Koulutusohjelma

TIINA, HATTUNEN:
MARJO, LILJEROOS:

Kuvallinen valintataulu osallisuuden
edistäjänä varhaiskasvatuksessa

Sosiaalipedagogisen varhaiskasvatuksen opinnäytetyö, 42 sivua, 5 liitesivua

Syksy 2014

TIIVISTELMÄ

Tämän toiminnallisen opinnäytetyön aiheena on kuvallinen valintataulu osallisuuden edistäjänä varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyön tavoitteena oli kehittää kuvallinen valintataulu pedagogiseksi työvälineeksi varhaiskasvatukseen ja valintataulun käyttöopas. Opinnäytetyön tarkoituksena on edistää lasten osallisuutta vuorovaikutuksen kautta. Opinnäytetyön toimeksiantaja oli Lahden kaupungin varhaiskasvatuspalvelut ja se toteutettiin yhteistyössä Patomäen ryhmäperhepäiväkodin lasten ja kasvattajien kanssa.

Opinnäytetyö koostui neljästä vaiheesta: suunnittelu, toteutus, arviointi sekä raportointi. Opinnäytetyö sisältää teoriaosuuden ja valintataulun käyttämisestä tehdyt havainnot, kyselyhaastattelut valintataulun käyttämisestä sekä yhteistyökumppanin arvioinnin toteutuksesta.

Tuloksen mukaan valintataulun käyttö on parantanut Patomäen ryhmäperhepäiväkodin arjen sujuvuutta. Valintataulun käytön avulla lapset ovat pystyneet tekemään itsenäisiä omia valintoja. Taulun myötä lapset sitoutuivat valittuun tekemiseen ja toiminnasta tuli pitkäkestoisempaa. Tuloksista päätellen valintataulu koettiin hyväksi työvälineeksi varhaiskasvatuksessa.

Asiasanat: osallisuus, valintataulu, kuvien käyttö varhaiskasvatuksessa

Lahti University of Applied Sciences
Degree Programme in social services

HATTUNEN, TIINA: Photo selection board as a inclusion tool to enhance
LILJEROOS, MARJO participation in early childhood education

Bachelor's Thesis in social Services. Option in social pedagogy for work with children and young people.

Bachelor's thesis, 42 pages, 5 pages of appendices

Autumn 2014

ABSTRACT

The subject of this functional thesis is a picture board, which helps to increase participation in early childhood education. The aim of the thesis was to develop a picture board as a new pedagogical tool in early childhood education and a guidebook for using this tool. The objective was to foster the child's participation via communication. The commissioner of this thesis was Lahti early childhood education department and it was carried out in cooperation with the children and caregivers of Patomäki family daycare.

The thesis consists of four stages: planning, implementation, assessment and report. The thesis includes a theory part and a part that reports the observations, interviews about the use of the picture board and the cooperation partner's evaluation of the implementation.

The results show that the use of picture board has improved the smoothness of everyday life in Patomäki's group family daycare. The children have been able to make their own independent choices by using the picture board. With the help of the picture board children were involved in activities of their choice. As a result, the duration of these activities increased. The results also reveal the picture board was considered a useful tool in early childhood education. For this reason it can also be introduced into other departments of early childhood education.

Key words: participation, picture board, using visual material in early childhood education

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT	6
2.1	Opinnäytetyön tavoite, tarkoitus ja tuotos	6
2.2	Kohderyhmä ja toimeksiantaja	7
2.3	Tiedonhaku ja aiemmat tutkimukset	7
3	VALINTATAULU PEDAGOGISENA TYÖVÄLINEENÄ	10
3.1	Valintataulun teemat	10
3.2	Kasvattajan rooli	10
4	LASTEN OSALLISUUDEN EDISTÄMINEN	12
4.1	Lasten osallisuus ja sen merkitys	13
4.2	Osallistavan vuorovaikutuksen malli	14
4.3	Itsemääräämisoikeus	15
4.4	Lapsilähtöisyys	15
4.5	Kuvat osallistavana tekijänä	16
5	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	18
5.1	Toiminnallinen opinnäytetyö	18
5.2	Tiedonhankintamenetelmät	18
5.3	Haastattelun laatiminen	20
5.4	Havainnointi	20
5.5	Videointi ja valokuvat	21
6	VALINTATAULU JA KÄYTTÖOPAS	23
6.1	Prosessi	23
6.2	Haastattelun ja havainnoinnin analysointi ja tulokset	24
6.3	Käyttöoppaan laatiminen	27
6.4	Käyttöoppaan hyödynnettävyys	28
6.5	Prosessin arviointi	29
6.6	Käyttöoppaan arviointi	29
6.7	Toimeksiantajan arviointi	30
7	LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS	32
8	POHDINTA	34
	LÄHTEET	37

1 JOHDANTO

Tämä on toiminnallinen opinnäytetyö, jonka tavoitteena on lapsen osallisuuden edistäminen tekijöiden suunnitteleman kuvallisen työvälineen, valintataulun avulla. Valintataulun avulla lapsi voi valita mielekästä toimintaa tai tutkittavia asioita esimerkiksi metsäretkestä, liikunnasta, musiikista ja askartelusta.

Valintataulun avulla on tarkoitus osallistaa lasta uusien asioiden tutkimiseen ja oppimiseen, mikä edesauttaa lapsen vuorovaikutusta aikuisten sekä toisten lasten kanssa.

Toimeksiantaja opinnäytetyössä on Lahden kaupungin varhaiskasvatuspalvelut, joka tuottaa lasten päivähoidtopalveluita Lahden kaupungissa. Yhtenä kehittämishankkeena Lahden seudun varhaiskasvatuksessa on kuvien käytön lisääminen varhaiskasvatuksessa, joten opinnäytetyö on ajankohtainen. Lapsen osallisuuden tukeminen jo varhaisvuosista lähtien ennaltaehkäisee esimerkiksi syrjäytymistä, kirjoittaa Viitala (2014) tuoreessa väitöstutkimuksessaan.

Opinnäytetyössä havainnoidaan lapsen osallisuutta vuorovaikutuksen näkökulmasta. Lapsen osallisuutta, vuorovaikutusta sekä niiden merkitystä käsittelemme tarkemmin kappaleessa neljä. Opinnäytetyö koostui viiden toimintakerran kokonaisuudesta. Toimintakertoihin kuului lapsen valitsema toimintoja valintataulun avulla, jonka käyttämistä havainnoitiin saadaksemme selville, kuinka valintataulua voi hyödyntää osallisuuden tukemisessa. Opinnäytetyössä käytettiin laadullisia arviointimenetelmiä, joita ovat Kanasen (2008,10–11) mukaan haastattelut, valokuvat, videointi ja tekijöiden havainnot.

Opinnäytetyö eteni aikataulun mukaan. Aluksi suunnittelimme valintataulun ja siihen kuvat. Valintataulu luovutettiin Patomäen ryhmäperhepäiväkodin henkilökunnalle ennakkoon tutustumista varten. Toteutuskerroilla (Liite 8.) havainnoimme valintataulun käyttöä ja toimivuutta. Havainnoinnin ja haastatteluiden perusteella suunnittelimme valintatauluun käyttöoppaan, joka suunniteltiin ja tehtiin saatujen palautteiden perusteella.

2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT

Opinnäytetyöprosessin suunnittelu aloitettiin syksyllä 2013 pohtimalla sopivaa aihetta opinnäytetyölle (liite 1). Joulukuussa 2013 päädyttiin aiheeseen valintataulun käyttö lasten osallisuuden edistäjänä varhaiskasvatuksessa, sillä aihe kiinnosti meitä molempia. Lahden päiväkodeissa kuvien käyttöä ollaan kehittämässä entistä enemmän arjen sujuvuuden ja lasten osallisuuden helpottamiseksi, joten opinnäytetyön aihe vahvistui edelleen.

Aloitimme työn hankkimalla tutkimusluvan Lahden kaupungin varhaiskasvatuspalvelulta huhtikuussa 2014 ja virallinen tutkimuslupa (liite 4) myönnettiin 16.7.2014 palvelupäällikkö Liisa Nurmelta. Työn toteuttamiseen hankittiin lupa myös lasten vanhemmilta (liite 3), koska toimintaan sisältyi videoita, valokuvia ja lasten mielipiteitä, joita mahdollisesti tullaan julkaisemaan opinnäytetyössä.

Toiminnallisella opinnäytetyöllä tulee olla toimeksiantaja tai se tulee jonkun käytettäväksi, sillä tavoitteena on ihmisen tai ihmisten osallistuminen toimintaan ja toiminnan selkiyttäminen esimerkiksi ohjeen tai oppaan avulla (Vilka & Airaksinen 2003, 38).

2.1 Opinnäytetyön tavoite, tarkoitus ja tuotos

Opinnäytetyön tavoitteena oli kehittää kuvallinen valintataulu, työväline ja käyttöopas valintatauluun toimeksiantajana toimivalle Patomäen ryhmäperhepäiväkodille. Tavoitteena oli, että valintataulu herättäisi ja rohkaisisi aikuisia kuvien käyttöön päivähoiton arjessa sekä osallistamaan lasta valintataulun käyttöön. Valintataulu antaa mahdollisuuden lapselle osallistua erilaisen toiminnan valitsemiseen omalla äänellään, sillä aikuisen asettuessa lapsen asemaan, hän ei enää kuule vain sitä, mitä ”minä haluan kuulla”, vaan kuuntelee ”mitä sinä haluat kertoa” (Kinnunen 2008, 10–11, 81; Kaskela & Kronqvist 2007, 18, 59).

Opinnäytetyön tuotoksena syntyi valintataulu, joka itse suunniteltiin ja koottiin. Valintataulun käyttöä varten tehtiin erilaisia kortteja erilaisin teemoin, joita käsittelemme kappaleessa 3.1. Valintatauluun liittyy myös opas, jonka tarkoituksena on kertoa valintataulun merkityksestä päiväkodin arjessa sekä tehdä sitä tunnetummaksi varhaiskasvatuksen piirissä. Oppaasta kerrotaan enemmän kappaleessa 8.2.

2.2 Kohderyhmä ja toimeksiantaja

Kohderymänä ovat Patomäen ryhmäperhepäiväkodin lapset ja varhaiskasvattajat. Lahden kaupungin (2014) sivustojen mukaan ryhmäperhepäivähoidossa on kaksi – kolme varhaiskasvattajaa, lapsia 8–12 ja toiminta tapahtuu Lahden kaupungin hankkimissa tiloissa. Päivähoitoasetuksessa (1973/239) määritellään että yhdellä varhaiskasvattajalla ryhmäperhepäiväkodissa saa olla hoidossa korkeintaan neljä alle kouluikäistä lasta. Ryhmäperhepäiväkotina on osa kaupungin järjestämää varhaiskasvatuspalvelua. Varhaiskasvatuspalvelulla tarkoitetaan THL:n (2014b) mukaan päiväkotipalvelua, perhepäivähoitoa, esiopetusta, koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa sekä avointa varhaiskasvatustoimintaa.

2.3 Tiedonhaku ja aiemmat tutkimukset

Aiheita etsittiin opinnäytetyöhön eri tietokannoista 25.6.2014, 24.8.2014 ja 14.10.2014 tiedonhakuklinikalla informaatikon asiantuntemusta hyödyntäen. Viimeisimmällä tiedonhakuklinikan käynnillä emme saaneet enää mitään uutta tietoa. Tietokantoina olivat EBSCOhost, MELINDA sekä ARTO. Opinnäytetyön aiheeseen liittyviä aiheita löytyi EBSCOhost-tietokannasta käyttämällä sanaa osallisuus 605 viitettä, valintataulu 10 viitettä, osallistaminen 605 viitettä, kuvien käyttö varhaiskasvatuksessa 153 viitettä, lapset ja leikki 305 viitettä. MELINDA-tietokantaa käyttäen löytyi osallisuus sanalla 52 viitettä. Osallistaminen, valintataulu ja kuvien käyttö varhaiskasvatuksessa ei antanut yhtään hakutulosta, lapset ja leikki hakusanalla tuli 4 viitettä. ARTO antoi osallisuudesta 64 viitettä, osallistamisesta 41 viitettä, valintataulusta ei löytynyt yhtään viitettä ja

kuvienkäyttö varhaiskasvatuksessa antoi 954 viitettä, lapset ja leikki antoi yli 10000 viitettä.

Valintakriteereinä olivat pro-gradut, väitöskirjat, aiheeseen liittyvät julkaisut, vuonna 2009–2104 julkaistut teokset ja englanninkieliset teokset.

Poissulkukriteereinä olivat AMK:n opinnäytetyöt, aihetta sivuavat julkaisut ja vanhat tutkimukset, jotka olivat ennen 2009 julkaistu. Koska opinnäytetyön tapaisia tutkimuksia ei ollut saatavissa, käytimme opinnäytetyön aiheeseen soveltuvia lähteitä, esimerkiksi kuvien käyttämistä erilaisissa tilanteissa.

Valintataulun käyttöön liittyviä aiempia tutkimuksia tai kirjallisuutta emme löytäneet, mutta tietoa oli runsaasti saatavilla lapsen osallisuuden tukemisesta. Lasten osallisuutta on tutkinut esimerkiksi Linnilä (2011), Akola (2007), Turja (2007) ja Viitala (2014) ja Korppi & Latvala (2010), joita käytämme teoreettisena viitekehyksenä opinnäytetyössä.

Akola (2007) on tutkimuksessaan perehtynyt aikuisen suhtautumista lapsen näkökulmaan. Aikuisen rooli ja asenne ovat avainasemassa, kun yritetään ymmärtää lasta. Lapselle on tärkeää, että aikuinen ymmärtää ja arvostaa lapsen omaa tapaa nähdä, kuulla ja kokea maailmaa. Aikuisen päästessä lähelle lasta, hän pystyy myös osallistamaan lasta. Turja (2007, 33) korostaa tutkimuksessaan lasten kuulemisen ja osallisuuden vahvistamista, jotka ovat arjen toiminnassa tärkeitä asioita. Korppi ja Latvala (2010) pro gradu- tutkielmassa tuovat esiin osallisuuden määritelmän, jonka tukipilarina on käsitys lapsesta aktiivisena toimijana perustuen konstruktivistiseen ja lapsilähtöiseen pedagogiikkaan.

Linnilä (2011) pohtii tutkimuskirjassaan mitä lapsi tarvitsee oppiakseen. Hän on tuonut tutkimuksessaan esiin Vygotskyn (1978) esittämän käsitteen lähikehityksen vyöhykkeestä, jossa kuvataan oppijan suorituskyvyn ylärajalla olevaa dynaamista vyöhykettä, jossa muodostuu uusia älyllisiä valmiuksia kulttuurisen yhteisön avustamana. Ponnistelu omilla suorituskyvyn rajapinnoilla auttaa oppijaa laajentamaan ymmärrystään yhä laajemmaksi. Tässä oppimisen lähikehityksen osaamisen vyöhykkeessä selviytymistä auttaa vuorovaikutus. Fromin ja Koppisen (2012, 27, 29) mukaan vuorovaikutuksen syntymistä edistää kielen, itseilmaisun ja vuorovaikutteisen viestinnän ymmärtäminen. Merkitysten

vaihtumisesta syntyy vuorovaikutus, jonka voidaan katsoa alkavan jo lapsen syntymästä.

Viitala (2014) on tutkinut tuoreessa tutkimuksessaan lapsia, jotka saivat sosioemotionaalista tukea päiväkotiryhmissä. Sosioemotionaalisuus voidaan jakaa kahteen sanaan, sosialisatioon ja emotioon. Sosialisatiolla tarkoitetaan ihmisen kehitystä biologisesta olennotta sosiaalisesti yksilöksi sekä yhteiskunnan jäseneksi. Emotio tarkoittaa tunnepitoista kokemusta, esimerkiksi surua.

Viitalan (2014) tutkimuksessa tuki on käytännössä ollut myönteistä palautetta, jonka pohjautuu ajatukseen, etteivät lapset leimaa leikkikavereitaan ja aiheuta pahaa mieltä.

Heikka, Hujala ja Turja (2009, 82) painottavat päiväkodin arkeen tilaa demokraattisen osallistumisen harjoittamiselle. Lasten ja aikuisten yhteinen tekeminen ja suunnitteleminen tulisi esiintyä vahvempana. Myös Shierin (2001, 114) mukaan lasten ottaminen mukaan päätöksentekoon on perusteltua, sillä se parantaa kokonaisvaltaisesti päivähoiton laatua, lisää lasten sitoutumista ja yhteenkuuluvaisuuden tunnetta ryhmässä sekä parantaa lasten itseluottamusta, empatiaa ja vastuullisuutta.

Valintataulun keskeisenä ajatuksena onkin se, että sitä voi toteuttaa sulauttaen se päiväkodin arkeen, kaikkeen toimintaan ja nähdä lapsi aktiivisena toimijana. Lasten tulee saada onnistumisen kokemuksia päätösten loppuunsaattamisesta, jotta heillä säilyisi motivaatiota suunnitella toimintaa uudemmankin kerran (Piiroinen 2007, 8).

3 VALINTATAULU PEDAGOGISENA TYÖVÄLINEENÄ

Valintataulu on varhaiskasvatuksen ammattilaisille tarkoitettu eri tilanteissa käytettävä pedagoginen työväline, jossa lapsen tehtävänä on itse valita kuvan perusteella taululta tekeminen itselleen tai ryhmälle. Tarvittaessa lapsi saa kasvattajalta apua valinnan tekemiseen. Kasvattaja määrittelee ja tarjoaa etukäteen lapselle neljä eri vaihtoehtoista kuvaa taululle ja niistä lapsi saa itse valita mieleistä toimintaa. Taulu antaa mahdollisuuden jokaisen lapsen vuoroittaiseen omaan ääneen ja valintaan. Taulun myötä lapset rohkaistuvat ottamaan vastuuta toiminnastaan ja tekemään itsenäisiä päätöksiä.

3.1 Valintataulun teemat

Valintatauluun on mahdollista suunnitella erilaisia teemoja. Tauluun laitetaan valintoja kuvin koko päiväksi tai yhden tuokion järjestämistä varten. Teemat ovat esimerkiksi eri vuodenaikojen mukaan tehtävät askartelut, jotka mahdollistavat taulun käyttöä koko vuodeksi. Myös luonto, ympäristö ja erilaiset draamat (esimerkiksi nukketeatterit tai näytelmät) lisäävät taulun monipuolista käyttöä. Kokosimme toimeksiantajalle runsaan määrän erilaisia kuvakortteja, joissa aiheina olivat muun muassa sadut, pelit, leikit, liikuntaa sisälle ja ulos. Kuvakortteja teimme myös kasvattajien erityistoiveiden perusteella. Muita aiheita voivat olla esimerkiksi leivonta, lorut, laulut ja jumpat.

3.2 Kasvattajan rooli

Lasten ollessa osallisina päiväkodin arjessa, kasvattajan roolissa se tarkoittaa halua kunnioittaa lasta ja hänen mielipiteitään, antaa lapsen ottaa vastuuta ja toimia itsenäisemmin (Kiilakoski 2007, 18). Kasvattajan rooli näkyy myös siinä, että kasvattajan on toimittava aloitteentekijänä ensin itse aktiivisesti antamalla valintataulun käytöstä esimerkki lapselle. Vuorovaikutuksen ollessa vapaamuotoista lapset tuovat ajatuksensa ja ehdotuksensa helpommin esille. Kasvattajan on uskottava lapsen omaan ideaan ja hänen pedagogisiin kokemuksiin, jotka ovat hänelle uusia. Kasvattajan luottaessa itseensä, hänelle tulee mahdollisuus rakentaa yhteistä yhteisöä kaikille, jossa lapset suunnittelevat

ja vaikuttavat yhteistä toimintaa. Kasvattajan ottaessa lapsen mukaan suunnitteluun ja toiminnan toteutukseen on työyhteisön tuki tärkeä, jossa rohkaistaan ja kannustetaan kokeilemaan ja epäonnistuakin saa. (Turja 2007, 193.)

Myös Järvinen, Laine & Hellman- Suominen (2009, 26, 27) kirjoittavat kirjassaan ohjaavasta kasvatuksesta. Heidän mukaansa ohjaava kasvatusta perustuu hyvään ja toimivaan vuorovaikutukseen lapsen ja kasvattajan välillä. Lapsen annetaan tehdä omia valintoja, mutta aikuisen ohjauksessa. Ohjaavassa kasvatuksessa on tavoitteena turvallinen itsenäistyminen antamalla lapsen olla lapsi.

4 LASTEN OSALLISUUDEN EDISTÄMINEN

Keskeinen käsite opinnäytetyössä on lapsen osallisuus sekä lapsen vuorovaikutuksen tukeminen toisiin lapsiin ja aikuisiin. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitoksen mukaan osallisuus on laaja käsite, jota voidaan kontekstista riippuen tulkita ja arvioida eri tavoin (THL 2014a). THL:n (2014a) mukaan osallisuus on esimerkiksi tässä ja nyt tapahtuvaa, vuorovaikutusta muiden kanssa, mahdollisuutta vaikuttaa, tekemistä, kokemista, osallisuus perustuu tasa-arvoiseen ja yhteisesti jaettuun tietoon. Hujalan ja Turjan mukaan (2011, 44) lapsen näkökulman tavoittaminen ja osallisuuden merkitys näkyy esimerkiksi valtakunnallisessa varhaiskasvatusta ohjaavassa asiakirjassa, varhaiskasvatussuunnitelmassa, joka on lisännyt pedagogista keskustelua lapsen osallistamisesta.

Lasten oikeuksiin ja heidän hyvinvointiinsa vaikuttava keskeinen tekijä on lapsen osallisuuden edistäminen. Nyky-yhteiskunnassamme keskustellaan paljon lasten osallisuuden edistämisestä käytännössä, mutta työvälineitä on kuitenkin saatavilla vähän. Lisäksi osallisuus ymmärretään usein niin, että lapset osallistuvat tiettyyn toimintaan tai lapsilta kysytään mielipidettä. Osallisuus on kuitenkin enemmän ja edellä mainitut asiat eivät riitä lapsen osallisuuden edistämiseksi. (Pelastakaa Lapset 2014.)

Esimerkiksi Pelastakaa Lapset (2014) näkee osallisuuden ilmenevän mahdollisuutena ilmaista näkemyksiään ja mielipiteitään, vaikuttaa päätösten tekoon ja saada muutosta aikaan. Osallisuus on heidän mukaansa kokonaisvaltaista lapsen oikeuksien ja aseman huomioimista sekä lasten tarpeisiin asettumista kaikilla tasoilla: lasten lähijärjestöissä ja palveluissa, kaikessa sellaisessa toiminnassa, missä toiminnalla on vaikutus tai yhteys lapsiin. Pelastakaa Lapset-järjestö onkin kehittänyt lasten osallisuutta kuvaavan ohjeistuksen, joka perustuu YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen. Sen tavoitteena on varmistaa korkealaatuinen osallistava toiminta huomioiden kaikki osallisuuden osatekijät. Ohjeistus on saatavilla lähteistä löytyvästä linkistä.

4.1 Lasten osallisuus ja sen merkitys

Korppi ja Latvala (2010, 29, 95) ovat perehtyneet pro gradu- tutkielmassaan osallistavan vuorovaikutuksen käsitteeseen, joita käsittelemme kohdassa 4.2. He korostavat osallisuuden merkitystä lapsen näkökulmasta, jolloin lähtökohtina tulee huomioida lasten omat näkökulmat sekä lasten luontaiset tavat toimia. Korppi ja Latvala nostavat esiin pro gradu- tutkielmassaan Steniuksen ja Karlssonin (2005) kirjoituksen siitä, että lapsille tärkeintä osallisuutta on se, että lapset itse voivat vaikuttaa siihen elinpiiriin, jossa he kasvavat, leikkivät ja oppivat. Osallistava vuorovaikutus toteutuu käytännönläheisillä toimintatavoilla, joita ovat esimerkiksi sadutus, lapsista itsestään lähtevät projektit, lasten kuunteleminen sekä ottaminen mukaan arkiaskareisiin.

Myös Hautaniemi ja Virtanen (2014, 8) tuovat esiin osallisuuden merkitystä tuoreessa tutkimuksessaan. Osallisuuden lähtökohtana Hautaniemen ja Virtasen mukaan on YK:n Lasten oikeuksien sopimus, jossa ilmaistaan lapsen oikeutta ilmaista oma mielipide ja tulla kuulluksi jokapäiväisissä tapahtumissa. Lapselle tulee mahdollistaa osallistuminen itseään koskeviin päätöksiin ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Tärkeää on, että lapsi kokee olevansa tärkeä, hyväksyty ja arvokas jäsen yhteisössään. (Hautaniemi & Virtanen 2014, 8.)

Kasvattajilta osallisuuden toteutuminen vaatii valmiuksia tehdä yhteistyötä lasten kanssa, kuunnella lapsia sekä ottaa lapsen mielipiteitä huomioon. Toisinaan lapsen osallistamisessa saattaa olla kyse käytännöllisistä asioista, esimerkiksi soveltuvista tiloista ja ajankäytöstä. Lasta osallistavan vuorovaikutuksen tukeminen voi edetä arjen tilanteista tietoisesti suunniteltuun lapsilähtöiseen toimintaan. Tällöin luodaan konteksti, toimintaympäristö toiminnoille, jotka mahdollistavat osallistavan vuorovaikutuksen lapsen toiminnassa, esimerkiksi leikit. (From ja Koppinen 2012, 81.)

Normaalissa päiväkodin perusarjessa toiminnan tavoitteena on, että lapsi olisi omatoiminen ja itsenäinen. Osallisuuden edistämiseksi keskeistä on, että aikuisen ja lapsen yhteisen päätöksenteon välille muodostuu hyvä vuorovaikutus. Jotta osallisuus toteutuu, on edellytyksenä se, että lapsi on saanut tiedon siitä miksi

toimitaan näin, mitä tehdään ja mitä erilaisia materiaaleja ja välineitä tarvitaan ja käytetään. Tämä kaikki edellyttääkin, että lapsi itse on tietoinen oman toiminnan suunnittelusta, omien arvioiden sekä toiveiden ja ideoiden esittämisestä. Lapsen täytyy saada tunne toimintansa merkityksellisyydestä ja tärkeydestä. (Heikka, Fonsèn, Elo & Leinonen 2014, 103.)

4.2 Osallistavan vuorovaikutuksen malli

Opinnäytetyön valintataulun tarkoituksena on edistää lasta osallisuuteen vuorovaikutuksen kautta. Osallistavan vuorovaikutuksen mallin keskeisenä ajatuksena on, että sitä voi toteuttaa sulauttaen se päiväkodin arkeen, kaikkeen toimintaan. Tarkoitus ei ole järjestää irrallisia ohjelmanumeroita muun toiminnan lisäksi, vaan viedä mallin eri vaiheita lasten ja aikuisten yhteiseen perhepäiväkotiin. Lasten tulee saada onnistumisen kokemuksia päätösten loppuunsaattamisesta, jotta heillä säilyisi motivaatio suunnitella toimintaa uudemmankin kerran. (Piiroinen 2007, 8.)

Korppi ja Latvala (2010, 96) tuovat pro gradu- tutkielmassaan esiin osallistava vuorovaikutuksen mallin, jonka tarkoituksena on toimia kasvattajille työkaluna arjen työkaluksi päiväkotiin vahvistaen kuulemisen ja kertomisen kulttuuria päiväkodissa. Se on kehitetty usean osallisuusteorian pohjalta. Keskeisimmät osallisuusteoretikot mallin taustalla ovat Harry Shier (2001) ja Tiina Piiroinen (2007). Tavoite on, että kasvattajat oikeasti haluavat tietää mitä lapsella on sanottavaa. Lasten saadessa äänensä esiin he huomaavat, että heidän mielipiteitään kuunnellaan ja he voivat äänellään vaikuttaa yhteisiin päätöksiin. Myös heidän rohkeutensa ja luottamus itseensä vahvistuu tuoda omia ajatuksia kuuluville. Lapsen roolia vuorovaikutuksen mallissa täytyy pohtia siten, että lapsen on mahdollista olla osallinen jokaisessa vaiheessa.

Korppi ja Latvala (2010, 96) pitävät osallistavan vuorovaikutuksen mallin peruslähtökohtana lapsen ottamista mukaan päiväkodin toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Aikuisen tehtävänä on kuunnella ja mahdollistaa lasten ideoita ja antaa erilaisia vaihtoehtoja ja tietoa mitä lapset voivat tehdä ja toteuttaa

suunnitelmansa. Keskeisenä ajatuksena onkin se, että lapset eivät pelkästään osallistu toisten suunnittelemaan toimintaan, vaan pääsevät myös toteuttamaan itse suunniteltua toimintaa. Suunniteltua toimintaa tulisi tehdä siten, että lapsi saa kokemuksen olla aktiivisesti osallinen toiminnassa. Tärkeää on myös se, että aikuiset pyytävät lapsia jälkikäteen arvioimaan toimintaa

4.3 Itsemääräämisoikeus

Suomen lastenhoitoalan liitto ry:n (SLaL 2014) on kerrottu lastenhoitoalan eettisistä periaatteista. Yksi niistä on lapsen itsemääräämisoikeus:

”Jokaista lasta ja nuorta on kohdeltava tasa-arvoisesti. Heidä tulee kuulla ja heidän tulee saada vaikuttaa kehitystään vastaavasti itseään koskeviin päätöksiin”.

Suomen perustuslain 2 luku (1999/731) ja YK:n Ihmisoikeuksien (Unicef 2010) yleismaailmallisen julistuksen mukaan itsemääräämisoikeus on kaikille kuuluva perustavanlaatuinen oikeus. Tämä tarkoittaa sitä, että keneltäkään ihmiseltä ei tätä oikeutta voida ottaa pois, eikä kukaan pysty omasta oikeudestaan luopumaan. Suomen perustuslaissa sekä YK:n ihmisoikeuksien julistuksessa ei aina puhuta suoraan itsemääräämisoikeudesta, vaan niissä käytetään käsitteitä koskemattomuus, henkilökohtainen vapaus, turvallisuus, vapaus liikkua ja sananvapaus. Kaikkiin edellä mainittuihin asioihin liittyy keskeisesti yksilön valinnan vapauden mahdollisuus. Molemmissa julistuksissa sekä Vesalan teoksessa (2010, 123–124) mainitaan myös se, että ketään ei saa pistää eri asemaan sukupuolen, iän, uskonnon, alkuperän, kielen, mielipiteen, terveydentilan tai vammaisuuden perusteella.

4.4 Lapsilähtöisyys

Lapsilähtöisyys on näkökulma kasvatukseen. Se on näkemys ja kokemus siitä, miten kasvattaja työssään toimii, miten hän siirtyy pois subjektin osasta ja sallii

lapsen nousta pääosaan kaikkine ominaisuuksineen, toimintamuotoineen ja kiinnostuksen kohteineen. Lapsilähtöinen kasvatus on hyväksymistä ja sallimista, mutta myös ohjaamista ja auttamista. Vaikka kasvattaja tukee lasta ja auttaa tätä kehittymään, on hänen myös luotettava lapsen omiin kykyihin. Lapsi on aktiivinen leikkijä, toimija, tutkija ja tekijä. (Järvinen ym. 2009, 34–35.)

Järvinen ym. (2009, 35) sanovat lapsilähtöisyyden merkitsevän lapsen kulttuuriin, kokemuksiin ja toimintaan pohjaavaa oppimis- ja opettamisprosessia ja lapsilähtöisellä tarkoitetaan lapsesta käsin lähtevään, kasvatuksen ja kysymysten tarkastelua lapsen näkökulmasta. Asioihin suhtautuminen lapsen näkökulmasta ohjaa käytännön toimintaa. Heidän mukaansa lapsilähtöisyys on lapsesta kiinnostumista, lapsesta ja lapsen kiinnostuksista käsin lähtevää toimintaa, lapsen näkemistä lapsena, lapselle tilan antamista: lapsen ilmaisun, olemisen, olennon näkymistä tiloissa ja tekemisessä.

Jokainen lapsi tulisi kohdata omana itsenään ja hyväksyä hänet sellaisena kuin on. Lapsen tulisi saada hänelle kuuluvaa tukea tarpeisiinsa yksilöllisten tarpeiden mukaan, esimerkiksi pukeutumisapua. Lapsilähtöisesti ajateltuna tämä tarkoittaa Järvisen ym. mukaan lapsen yksilöllistä hoitamista, kasvamaan saattamista ja oppimaan ohjaamista. Lapselle itselleen lapsilähtöisyys merkitsee mahdollisuutta kehittää toimintaansa, ajatteluaan, ilmaisuaan ja tunteitaan. Kasvattaja, joka painottaa lapsilähtöisyyttä, kunnioittaa lasta ainutlaatuisena yksilönä, jolla on esimerkiksi omat ajatukset, tunteet, kiinnostuksen kohteet vahvuudet ja kehittymistarpeet. (Järvinen ym. 2009, 35.)

4.5 Kuvat osallistavana tekijänä

Valintataulu on yksi kuvallisen materiaalin käyttömahdollisuus. Valintataulun tarkoituksena on saada lapset innostumaan valitsemaansa tekemiseen sekä kannustaa lapsia osallisuuteen. Kuvat taulussa toimivat yhtenä kielellisten taitojen sekä kommunikaatio- ja vuorovaikutustaitojen tukijana. (Ketonen, Palmroth,

Röman, Salmi & Poikkeus 2003, 176–182.). Kuvat voivat helpottaa lisäksi lapsen itseilmaisua, toisten ymmärtämistä sekä asioiden jäsentämistä. Lisäksi ne edistävät tasapuolista vuorovaikutusta. Kuvia valintataulussa voidaan käyttää erilaisten lapsiryhmien kanssa sekä eri-ikäisten lasten kanssa. Kuvat voivat toimia myös puhetta tukevana kommunikointimenetelmänä erityistä tukea tarvitsevien lasten parissa. Kuvat antavat mahdollisuuden lapselle vuorovaikutukseen, joka on aktiivista. Lapsi kokee kuuluvansa yhteisöön, koska hän voi kertoa tapahtumista, jakaa tunteitaan ja ilmaista omia tarpeitaan sekä jakaa omia kokemuksiaan toisten ihmisten kanssa. (Saari & Pulkkinen 2009, 8.)

Kuvien tehtävänä on auttaa lasta hahmottamaan mahdollisuuksia erilaisiin tehtäviin sekä auttaa valinnan löytämisessä. Kuvat ovat apuna esimerkiksi siirtymätilanteissa ja toimintahetkillä, ruokailussa ja aamupöydässä. Kuvia voidaan soveltaa taululle lasten toiveiden sekä ikäryhmän mukaisesti. Taulun ei ole tarkoitus olla aikuisjohtoinen, koska aikuisjohtoisessa kasvatuksessa lapsen omat kiinnostukset ja näkökulmat eivät kuulu eivätkä näy vaan aikuinen sanoo mitä tehdään ja lapsi jää taka-alalle. (Kinos 2001, 14.) Taulun tulee olla mahdollisimman paljon lasten toiveita huomioonottava. Kuvat voivat olla apuna monille lapsille, sillä kuvilla osoittaminen on yksi ihmisen luonnollisimmista keinoista kommunikoida (Huuhtanen 2011, 58).

5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

5.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Toiminnallisen opinnäytetyön lähtökohtana oli tutkimus, johon haettiin tietoa ja ratkaisua erilaisin keinoin. Opinnäytetyö koostui kolmesta vaiheesta; suunnitelmavaiheesta, viidestä toiminnallisesta käyntikerrasta sekä niiden perusteella tehdyistä havainnoineista ja haastatteluista sekä loppuraportoinnista. Toiminnallista opinnäytetyötä aloitettaessa määriteltiin tarvittava tieto, mistä tietoa hankittiin lisää sekä minkälaisia menetelmiä käytettiin tiedon hankinnassa. (Kananen 2008,10, 11.). Erilaisista menetelmistä kerrotaan tarkemmin kappaleessa 5.2.

Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2013, 151) painottavat kirjassaan, että tutkimuksissa käytettävien keskeisten käsitteiden määrittely on tärkeää ja tutkimus ratkaistaan saaduilla tiedoilla. Hirsjärvi ym. (2013, 152) mukaan tutkimusselostetta kirjoitettaessa noudatetaan yleistä kirjoitustapaa niin, että lukija ymmärtää oppisanat. Erilaisia määritelmiä tarvitaan, koska niillä on tehtäviä, esimerkiksi määritelmä rajaa ja täsmentää käsitteen, antaa käsitteelle merkityksen, luo normin käytölle ja sitoo yhteen käsitteen ja sen nimityksen. (Hirsjärvi ym. 2013, 152.)

5.2 Tiedonhankintamenetelmät

Tiedonhankintamenetelminä käytettiin ensisijaisesti kyselylomakkeita ja havainnointia. Valokuvia sekä videointia käytettiin havainnointikerroilla oman muistin tueksi. Systemaattinen havainnointi toteutetaan tietyssä ennalta määritellyssä tilassa eikä havainnoija osallistu toimintaan. Systemaattisessa havainnoinnissa voidaan vertailla havainnoitavan henkilön toimintaa ennalta tehtyyn tarkistuslistaan ja merkitä siihen, toteutuuko esimerkiksi tietty toiminto.

(Hirsjärvi ym. 2013, 215.). Opinnäytetyössä oli tehtävänä saada selville osallistaako valintataulu lasta, osaako lapsi käyttää valintataulua omatoimisesti ja miten hän valintataulua käyttää.

Vilkkä & Airaksinen (2003, 30) mukaan toiminnallisessa opinnäytetyössä ei välttämättä tarvitse käyttää tutkimuskysymyksiä, mutta havainnointikysymysten avulla meille selvisi tarkasti se, mitä ollaan havainnoimassa. Kysymyksiä käytettiin miten lapset käyttivät valintataulua ja miten lapset kokivat valintataulun käytön? Näiden kysymysten avulla saimme tietoa käyttöoppaaseen ja miten olemme onnistuneet kehittämistehtävässä.

Tutkimuksen ollessa kyseessä, analyysia tulee tehdä koko tutkimusprosessin ajan. Tärkeää tämä on erityisesti silloin, jossa tutkimusaineistoa kerätään useissa eri vaiheissa tai aineistoa analysoidaan ja kerätään samaan aikaan. Aineisto yleensä litteroidaan, joko koko aineistosta joka on kerätty tai teema-alueiden mukaan. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005, 210 – 211.). Eskola ja Suoranta (2000) toteavat, että teemoittelu auttaa korostamaan aineistosta esille tutkimusongelmaa aukaisevia teemoja ja siten voidaan vertailla esiintyykö samoja teemojen aineistossa useammin. Aluksi lähdetään etsimään aineistosta keskeiset aiheet ja sitten ne erotellaan eri teemoihin. Käytännöllisiä ongelmia ratkaistessa, teemoittelua suositellaan. Se on paras tapa analysoida tutkimusaineistoa, koska näin saadaan tutkimusaineistosta nostettua olennaisin tieto käytännöllisen ongelman kannalta. Teemat tulevat aineistosta esille, kun erilaisten vastausten kokoelma syntyy esitetyistä kysymyksistä. (Eskola & Suoranta 2000, 174, 178 – 179.). Opinnäytetyössä esille nousseet teemat avataan kappaleessa 6.2.

5.3 Haastattelun laatiminen

Havainnoinnissa etsittiin vastausta siihen, miten Patomäen ryhmäperhepäiväkodissa koettiin valintataulun käyttö. Havainnointi ja haastattelu sekä sen avulla kerätty aineisto oli riittävä analyysikeino.

Haastattelukysymysten laadinta perustui siihen, että Patomäessä käytettiin valintataulua valintatilanteissa ja saatiinko lapsen osallisuutta edistettyä? Strukturoitu haastattelu tehtiin jokaisella käyntikerralla aikuiselta ja lapselta sen ollessa muuttumaton jokaisella haastattelukerralla. Strukturoitu haastattelu tarkoittaa Hirsjärven ym.(2013, 208) mukaan haastattelua lomaketta apuna käyttäen. Lomakkeessa väitteiden muoto ja kysymysten esittämismuoto on ennalta määritelty. Sen avulla pyrimme saamaan selville mahdollisimman luotettavia tietoja valintataulun käytöstä.

Sen lisäksi valintataulua muina aikoina käyttäneiltä kerättiin palautetta kirjallisesti samanlaista haastattelulomaketta (liite 6) käyttämällä. Kysymykset tehtiin mahdollisimman yksinkertaiseksi lasten alhaisen iän vuoksi ja joihin vastaaminen olisi helppoa ja luotettavan tuloksen antava.

5.4 Havainnointi

Havainnoinnin tarkoituksena on saada selville, mitä todella tapahtuu ja toimiiko ihmiset niin kuin sanovat. Havainnoinnin avulla on mahdollista saada suoraa ja välitöntä tietoa ja havainnointimenetelmää on pidetty tieteiden yhtenäisenä ja välttämättömänä perusmenetelmänä. Havainnointia pidetään kuitenkin työläänä menetelmänä ja sen vuoksi erilaiset kyselyt sekä haastattelut ovat sitä syrjäyttäneet. (Hirsjärvi ym. 2013, 209.). Opinnäytetyössä päädyttiin käyttämään havainnointia, sillä toimimme lasten luonnollisessa ympäristössä perhepäiväkodissa. Hirsjärven ym. (2013, 213) mukaan havainnointi on hyvä menetelmä esimerkiksi vuorovaikutuksen tapaisissa tilanteissa, joissa on uhkana nopeasti vaihtuva tilanne.

Havainnoinnissa etsittiin vastausta siihen, miten Patomäen ryhmäperhepäiväkodissa koettiin valintataulun käyttö. Havainnointi ja haastattelu sekä niiden perusteella kerätty aineisto oli riittävä analyysin tekemiseen ja vastauksen saamiseen tehtyihin arviointikysymyksiin. Havainnointikerroille mietittiin kysymyksiä, jotka antaisivat mahdollisimman paljon tietoa lasten valintataululla tekemistä valinnoista. Tärkeimpinä kysymyksinä pidettiin opinnäytetyön aiheeseen liittyviä tavoitteita; osallisuutta ja sen edistämistä.

Havainnointitilanteisiin tehtiin seuraavanlaisia kysymyksiä:

- 1) Valitseeko lapsi toiminnan itse?
- 2) Miten lapsi valitsee toiminnan?
- 3) Miten lapsi koki valinnan?
- 4) Miten lapsi osallistui valitsemaansa toimintaan?
- 5) Miten valinnassa näkyi osallisuus ja sen edistäminen?

Havainnointikerrat onnistuivat hyvin. Toinen meistä käytti videokameraa sekä tavallista kameraa ja toinen havainnoi kirjaten muistiin tehdyt havainnot.

Kun valinnat toiminnasta oli tehty, valinnan tehnyttä lasta haastateltiin ja samalla havainnoitiin lasten kokemuksen tuomaa tunnetta. Havainnoinnin päätteeksi saatiin myös kasvattajien mielipiteet toiminnasta ja kirjassimme ne myös ylös. Myöhemmin purettiin saadut materiaalit ja vertailimme omia havaintojamme toisiinsa ja totesimme niiden olevan yhteneväisiä.

5.5 Videointi ja valokuvat

KvaliMOTV:n (2014a) mukaan havainnoitavat ja tutkittavat tilanteet voidaan videoida. Videoinnin hyvä puoli on siinä, että sen avulla voidaan tallentaa myös ei-sanatonta viestintää. Havainnointitilanteisiin voidaan palata myöhemmin ja huomata tilanteissa uusia yksityiskohtia. Opinnäytetyössä päädyttiin käyttämään videointia varotoimenpiteenä, joka osoittautui tämän tutkimuksen kannalta tarpeelliseksi. Havainnointihetket olivat hektisiä ja kaiken kirjaaminen olisi ollut lähes mahdotonta. Videoinnin avulla saatu tutkimusmateriaali litteroitiin ja saatua

materiaalia käytettiin täydentämään ja tukemaan havainnointia. Litteroimme neljä videonauhaa, jotka olivat noin 10–15 minuutin mittaisia. Tulokseksi saatiin 4 sivua litteroitua tekstiä.

Valokuvien käyttämiseen päädyttiin myös varotoimenpiteen vuoksi. Valokuvien käyttämistä emme kokeneet tarpeelliseksi analyysissä. Valokuvaaminen voi kuitenkin olla KvaliMOTV:n (2014b) mukaan tutkimuksen ainoa menetelmä, jossa täytyy olla huolellinen kuvien oikeanlaisessa kuvaustekniikassa ja dokumentoinnissa. Valokuvia päädyttiin kuitenkin käyttämään valintaoppaassa huoltajien luvalla

6 VALINTATAULU JA KÄYTTÖOPAS

Opinnäytetyössä oli tarkoitus saada selville voidaanko lapsen osallisuutta tukea valintaulua käyttämällä. Pyrimme antamaan kasvattajille pedagogisen työmenetelmän käyttöön, jota he voivat itsenäisesti jatkokehittää omiin tarpeisiin soveltuvaksi. Pyrkimys oli valintataulun suunnittelun, toteuttamisen ja käyttöönoton lisäksi saada selville miten lapset käyttivät valintataulua päiväkodissa ja miten lapset itse kokivat taulun käytön. Koska opinnäytetyö oli toiminnallinen luonteeltaan koimme tärkeäksi tuottaa ja suunnitella myös käyttöoppaan valintataulun käytön tueksi. Tämä lisää myös tutkimukselle luotettavuutta.

Tarkoitamme luotettavuudella myös sitä, että olimme tutustuneet jo olemassa oleviin toimintatauluihin, jotka liittyivät pelkästään leikkiin. Teimme näiden kokemusten perusteella paljon laajemman valintataulun, jossa toiminta liittyi koko päivän toimintaan eikä yksinomaan vain leikkiin. Käytimme tutkimuksellista otetta havainnoiden ja haastattellen lapsia sekä kasvattajia. Näin saatiin tuloksien lisäksi myös käyttöoppaaseen omien havaintojemme tueksi lasten ja kasvattajien mielipiteet valintataulusta.

6.1 Prosessi

Opinnäytetyöprosessin suunnittelu aloitettiin syksyllä 2013 pohtimalla sopivaa aiheetta opinnäytetyölle (Liite 1). Joulukuussa 2013 päädyttiin aiheeseen valintataulun käyttö lasten osallisuuden edistäjänä varhaiskasvatuksessa, sillä aihe kiinnosti meitä molempia. Lahden päiväkodeissa kuvien käyttöä ollaan kehittämässä entistä enemmän arjen sujuvuuden ja lasten osallisuuden helpottamiseksi, joten opinnäytetyön aihe vahvistui edelleen.

Tehtävässä jo aiemmin käsitellyn lapsen osallisuuden lisäksi valintataulun käyttöön liittyy vahvasti myös lapsen itsemääräämisoikeus sekä lapsilähtöisyys. Lapsen itsemääräämisoikeutta käsitellään seuraavassa kappaleessa. Lapsilähtöisyys on näkökulma kasvatukseen. Se on näkemys ja kokemus siitä, miten kasvattaja työssään toimii, miten hän siirtyy pois subjektin osasta ja sallii

lapsen nousta pääosaan kaikkine ominaisuuksineen, toimintamuotoineen ja kiinnostuksen kohteineen. Lapsilähtöinen kasvatus on hyväksymistä ja sallimista, mutta myös ohjaamista ja auttamista kasvattajan tukiessa lasta ja auttaessa häntä.

6.2 Haastattelun ja havainnoinnin analysointi ja tulokset

Valintataulua käytettäessä tehtiin havainnoita eri-ikäisten lasten osallistumisesta valintatilanteessa. Jokaisella toteutuskerralla meidän tehtävänä oli tehdä havainnot toteutuneesta toimintakerrasta. Valokuvaus sekä videointi tuki aineiston purkua sekä luotettavuutta. Valintataulun käytön jälkeen haastateltiin lapsia ja varhaiskasvattajia, joita varten olimme tehneet kyselylomakkeet. Aikuiselle ja lapsille oli oma lomake. Kyselylomakkeiden kysymykset muotoiltiin mahdollisimman helpoksi lasten alhaisen iän vuoksi.

Saadun materiaalin perusteella litterointi, havainnot ja haastattelut muodostivat neljä erilaista pääteemaa. 1. omatoimisuus, 2. yksilö- tai ryhmävalinta, 3. erilaiset valinnat ja 4. sujuvuus ja sitoutuneisuus.

1. Omatoimisuus

Ensimmäinen pääteema oli ”omatoimisuus”. Kun valintataulu oli ollut käytössä kaksi viikkoa, havaittiin selvä muutos siinä, kuinka paljon lapset pyysivät aikuiselta apua. Lapset osasivat käyttää taulua hyvinkin omatoimisesti ja jakautuivat eri paikkoihin joko yhdessä ystävän kanssa, isommissa ryhmissä tai yksinään. Yleisesti lapset toimivat oikein ja ohjaajalta pyydettiin apua vain silloin, kun tilanne ja valintataulun säännöt sitä vaativat. Kasvattajan tehtävänä oli arvioida tilanteen mukaan, mahtuuko kyseiseen toimintaan lapsia lisää:

”No niin, tätähän jo aamulla käytettiin. Mitäs tytöt halusi aamulla tehdä?” kysyi kasvattaja tytöiltä. *”Me tykättiin piirtää”*, sanoivat tytöt ja näyttivät piirtämistä esittävää kuvaa.

Havainnoitaessa valintataulun tapahtumia huomattiin, että lapset pyysivät oma-aloitteisesti kasvattajalta luvan leikkiä tiettyjä pelejä tai leikkejä. Valintataulu antoi isommille lapsille omatoimisuutta leikkitalanteeseen ja leikkikaverin

valintaan. Valinnat näkyivät taululta ja kaikki olivat tietoisia valinnoista. Kasvattajat seurasivat omatoimisia lapsia. Touhut sujuivat hienosti.

”Lapset leikkivätkin nukkarissa”, sanoi kasvattaja todettuaan lapsen omatoimisuuden.

Kasvattajat liikkuivat eri tiloihin ja seurailivat toimintatilanteita. Toimintoihin he puuttuivat ainoastaan, jos huomasivat ongelmia tapahtumien kulussa.

Satunnaisesti joku lapsista saattoi olla valintataulun edessä hiljaa ja miettien eikä tiennyt mitä valitsisi taululta. Kasvattaja auttoi tällaisessa tilanteessa lasta opastamalla ja esittämällä jonkin vaihtoehdon tekemiselle.

”Katsos tässä on nämä pelien kuvat, helmet ovat tuossa, Korppi-peli tässä ja tässä palapelit. Haluaisitko näistä jotakin?”

2. Yksilö- tai ryhmävalinta

Lasten ollessa vuorovaikutuksessa toisten kanssa, heidän sosiaalinen kehityksensä muodostuu näiden tärkeiden henkilöiden reaktiosta ja saadusta ohjauksesta.

Lasten kasvaessa heidän oletetaan tulevan toimeen ryhmässä ja käyttäytyvän sosiaalisella tavalla sekä noudattavan sääntöjä. Kasvattajat vastaavat lasten sosiaalisten taitojen ohjauksesta ja kehittämisestä. (Bricker & Waddell 2004, 123.)

Valintataulun avulla mahdollistettiin lapselle mieleinen toiminta, leikki- tai pelikaveri.

”Haluan pelata pojan kanssa”.

Kyseessä oli perhepäiväkodissa suosittu Korppi- lautapeli, jota 4-vuotias tyttö halusi pelata. Kasvattajalta ei ollut tarpeen kysyä mitä tekisi tai kenen kanssa olisi. Kasvattaja oli laittanut kuvat etukäteen valmiiksi valintatauluun jo edeltävänä iltana. Kuvissa oli yksin, pareittain ja kolmen hengen ryhmässä tehtävää toimintaa. Toimintaan valittu poika ei halunnutkaan pelata tytön kanssa

”mä en haluu pelata Korppia”.

Pienen keskustelutuokion jälkeen poika lopetti omaa toimintaansa ja ilmaisi halunsa pelata Korppia

”mähän, mä haluun pelata sun kanssa peliä”

Valintataulua käyttämällä ei kuitenkaan pakotettu ketään tiettyyn toimintaan, eikä kasvattaja pakottanut poikaa pelaamaan. Lasten on opittava jo varhain kunnioittamaan toisia ihmisiä. Lapselle tuovat turvallisuutta hänen sisäistämänsä säännöt mikä on sopivaa ja mikä ei. (MLL 2014.)

3. Erilaiset valinnat

Valintataulun avulla oli mahdollista saada osallistettua kaikenikäiset lapset mieleiseen ja ikätasonsa mukaiseen toimintaan. Poika oli 1-vuotias ja valintataulun avulla hän pystyi valitsemaan yhden neljästä valittavina olevista leikkipuistoista. Hän osoitti sormellaan Kuukkelin puiston kuvaa ja sanoi: *”tonne haluu”*. Kasvattaja varmisti vielä pojan toiveen kysymällä tiettyä leikkivälinettä, jolla varmistettiin pojan toive.

Valintataulu mahdollisti tekemään valintoja päivän eri hetkiin, esimerkiksi puistojen valinta, sisä- ja ulkojumppaa, lauluja, askarteluja, leivontaa ja leikkejä. Vanhemmat lapset osasivat ilmaista itseään suullisesti valintaa tehtyään. Poika osoitti taululta kuvaa,

”haluun lakentaa lekoilla” tai *”me piirretään yhdessä”*, sanoivat tytöt.

Useimmissa valintataulun teemoissa oli kuvia käytetty hyödyksi ja kuunneltu lasten mielipiteitä, esimerkiksi sieni-askartelussa. Tietynlainen sieni-askartelu toteutettiin lasten omasta toiveesta. Kyseessä ei ollut tavanomainen toiminta- tai leikinvalintataulu, niin kaikki lapset eivät olleet yhtä aikaa tekemässä omaa valintaa. Kaikkia lapsia kohdeltiin kuitenkin tasa- arvoisesti ja jokainen sai tehdä vuorollaan valinnan valintataululta eri hetkinä ja päivinä. Valintataulun havainnointihetkessä mieleemme jäi erityisesti 1-vuotias lapsi, joka ei osannut

kunnolla puhua, hän kykeni valitsemaan valintataulun avulla mieleisen paikan ja toiminnan.

Järvinen ym. (2009, 35) painottavat kirjassaan kasvatuksen lähtökohdista. Heidän mukaansa lapsilähtöisyyttä painottava kasvattaja kunnioittaa lasta ainutlaatuisena yksilönä, jolla on omia tunteita, ajatuksia, kiinnostuksen kohteita, vahvuuksia mielipiteitä ja kehittymiskohteita. He nostavat esiin lapsikeskeisen kasvatuskäsityksen, jonka mukaan lapsi on arvokas omana itsenään ja kasvattajien tehtävänä on löytää jokaisesta hyvää. Valintataulun avulla kasvattajat voivat havainnoida lapsen mielenkiinnon kohteita ja löytää hyvää lapsen toiminnasta.

4. Sujuvuus ja sitoutuneisuus

Leikkiminen, liikkuminen ja tutkiminen ovat lapsille ominaisia tapoja tutustua elinympäristöönsä. Lapsen hyvinvointia ja käsitystä itsestään toimijana voidaan vahvistaa lapselle luontevina menetelmätapoina. Toiminnan suunnittelussa ja toteutustavoissa otetaan huomioon lapsen ominaiset tavat toimia, jotka ohjaavat kasvattajien tapaa toimia tehtävässään. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 20.)

Havaintojen ja muun saadun materiaalin perusteella lasten vuorovaikutus toisten lasten kanssa onnistui. Erilaisia pelejä lapset pelasivat sopuisasti valitsemansa ystävän kanssa eikä esimerkiksi puistovalinnat aiheuttanut riitaa lasten keskuudessa.

”Valitsit todella kivan puiston” sanoi kasvattaja valinnan valintataulusta tehneelle lapselle. Lapset sitoutuivat selvästi valitsemaansa toimintaan.

6.3 Käyttöoppaan laatiminen

Opinnäytetyön tuotoksena syntyi kuvallinen valintataulu ja sen käyttöopas ryhmäperhepäiväkodille. Käyttöoppaan tarkoituksena on tehdä valintataulu tunnetummaksi ja helpottaa valintataulun käyttöön ottamista muissakin

päiväkodeissa. Käyttöoppaasta pyrittiin tekemään helppolukuinen ja havainnollistava, kuvia sisältävä sekä sovellettava eri kohderyhmille. Käyttöopas antaa myös erilaisia käytännön vinkkejä ja neuvoja. Havainnollisella tarkoitetaan sitä, että siinä on käytetty runsaasti kuvia ja selkeydellä tarkoitetaan sitä, että se soveltuu juuri hyvin päiväkodin hektiseen arkeen. Tavoitteena ja tarkoituksena oli tehdä valintataulusta mahdollisimman helppokäyttöinen ja varhaiskasvattajille tarkoitettu pedagoginen työväline.

Valintataulu suunniteltiin ja toteutettiin alusta alkaen itse, joka antoikin meille hyviä vinkkejä oppaan tekemiseen. Tärkeää on myös, että havainnointia tapahtui useampaan kertaan, jotta voitiin todeta, että taulu oli onnistunut ja toimiva käytännössä.

Kasvattajilta toivottiin vinkkejä käyttöoppaaseen sekä valintatauluun, joiden pohjalta päästiin parantelemaan sekä valintataulua että käyttöopasta. Käyttöopasta tehdessä tavoitteena oli, että ne molemmat tulisivat käyttöön ja työvälineeksi varhaiskasvatusyksikössä eri-ikäisten lasten ja erityistarpeita tarvitsevien lasten arjen tukemiseen ja osallisuuteen. Tärkeänä pidettiin kasvattajien mielipiteitä ja heiltä saatuja palautteita käsittelemme kappaleessa 7.3.

6.4 Käyttöoppaan hyödynnettävyys

Heti alusta alkaen meille oli tärkeää se, että käyttöopasta ja valintataulua voisi hyödyntää muutenkin kuin vain tämän opinnäytetyönprosessin aikana. Tavoitteemme oli tehdä siitä käytännöllinen työväline varhaiskasvatukseen, jota voidaan käyttää eri päivähoitoryhmissä, riippumatta siitä minkälaisesta ryhmästä on kyse. Jokainen, jolla on lapsia tai ne jotka työskentelevät lasten parissa, voivat käyttää kehittämäämme materiaalia ja ottaa vinkkejä sieltä oman valintataulun työstämiseen.

6.5 Prosessin arviointi

Loppuraportoinnin kirjoittaminen päättyy opinnäytetyön julkiseen esittämiseen, julkaisuseminaariin. Opinnäytetyössä käytettiin laadullisia arviointimenetelmiä, joita ovat haastattelut, valokuvat, videointi ja tekijöiden havainnot (Kananen 2008, 10–11). Toimintakertojen jälkeen sekä niiden aikana saatujen palautteiden perusteella valintatauluun lisättiin kuvia ryhmäperhepäiväkodin tarpeisiin soveltuviksi. Valintataulu luovutettiin opinnäytetyön valmistumisen jälkeen Patomäen ryhmäperhepäiväkodin käyttöön. Aikuisille suunniteltiin valintataulun käyttöön liittyvä käyttöopas, joka esiteltiin viimeisellä toimintakerralla heidän käytettyään valintataulua konkreettisesti. Valintataulun käyttöoppaasta pyydettiin tiettyyn aikaan mennessä jatkokehittämissideoita sekä palautetta tekijöille kirjallisesti.

Lasten ja kasvattajien haastattelut auttoivat meitä saamaan heidän mielipiteensä heti tuoreeltaan, ja näin saimme parhaan tuen myös omille havainnoille. Lapset pitivät taulun käytöstä paljon. Taulun käyttö koettiin helpoksi. Kasvattajat kokivat, että valintataulun avulla saivat helpotusta myös arkeen. Isommat lapset pystyivät toimimaan itsenäisemmin, joten aikuisille jäi aikaa keskittyä esimerkiksi suunnitteluun, havainnointiin tai kasvun kansion täyttämiseen. Kaikki se tieto, mitä saatiin havainnoinneista ja haastatteluista, voimme todeta, että valintataulu on hyödyllinen varhaiskasvatuksen työväline etenkin tällaisessa ympäristössä. Valintatilanteisiin oli saatu enemmän ideoita ja sujuvuutta. Päiväkotiin oli kiva tulla, kun oli uusi valintaväline, jota sai käyttää. Kasvattajien mukaan lapset olivat kertoneet valintataulusta myös kotona ja näin ollen päiväkodin uusi työmenetelmä oli saanut myös näkyvyyttä.

6.6 Käyttöoppaan arviointi

Käyttöoppaasta tuli selkeä, hyvin ymmärrettävä ja sopivan mittainen. Selkeys tuo helpotusta päiväkodin arkeen, joka on usein kiireistä. Ymmärrettävyys näkyy siinä, että se on helppolukuinen. Käyttöoppaaseen saatiin materiaalia samalla kun

suunnittelimme valintataulua alusta alkaen. Jos valintataulu olisi ollut jo valmis, olisi käyttöoppaan tuottaminen ollut haastavampaa. Tärkeää oli myös se, että seurasimme itse valintataulun käyttöä, jolloin huomasimme sen hyvät ja huonot puolet. Saimme huomata eri materiaalien sopivuuden valintatauluun ja miten ne kestivät. Parhaimmat vinkit käyttöoppaaseen saatiin kasvattajilta, eikä valintataulun muokkaaminen olisi onnistunut ilman havainnoiteja.

6.7 Toimeksiantajan arviointi

Olemme saaneet palautetta kirjallisesti ja suullisesti toimeksiantajalta. Palautetta pyydettiin kasvattajilta opinnäytetyön toteutuksesta, valintataulun pedagogisesta käytöstä sekä siitä mitä uusia oivalluksia, ideoita ja tietoja valintataulu mahdollisti. Pyysimme suullista ja kirjallista palautetta ohjauksen selkeydestä. Kirjallista palautetta saimme kaksi kappaletta ja suullista palautetta joka toimintakerran jälkeen.

Palautteiden perusteella mahdollistimme aremman lapsen paremman huomioonottamisen ja osallisuuden sekä rohkeuden tuoda oma mielipide esiin. Kasvattajat saivat valintataulun kuvien avulla enemmän vaihtoehtoja päivän erilaisiin toimintoihin ja valintoihin. Toiminnan toteutukset onnistuivat ja lapset olivat iloisia käynneistämme sekä jännittyneitä odotellessaan oman vuoron tulemistä. Valintataulun koettiin Patomäen ryhmäperhepäivähoidossa hyväksi työvälineeksi. Kirjallisessa palautteessa kasvattaja totesi myös:

”Valintataulu tsemppaa valmistautumaan lapsen näkökulmaan ja skarppaa lasten osallistamiseen”.

Toimintakertojen toteutus koettiin selkeäksi ja niiden alussa tehty

”pieni palaveri täydensi ohjeistusta”, kasvattaja totesi.

Suullisessa palautteessa kasvattaja kertoi: *”Valintataulu tulee olemaan hyvä työväline, kunhan ennätämme perehtymään siihen kunnolla.”*

Toimintakertojen edetessä käytännöt muuttuivat sujuvimmiksi. Kysyessämme palautelomakkeessa muuta kommentoitavaa, kasvattajat olivat iloisia saadessaan

”uusina työvälineitä ja ideoita, esimerkiksi Laulava kynä, Liiku Laukku ja Satu Sopasen laula ja leiki-peli”.

Kritiikkiä valintataulusta tuli nastojen vuoksi, jotka irtosivat helposti lasten niitä koskiessa. Valintataulua ei voinut sen vuoksi laittaa seinälle, koska valvonta olisi ollut hankalaa monihuoneisessa tilassa. Kasvattajat kokivat, että olimme nähneet paljon vaivaa heidän hyväkseen

”iso kiitos Marjolle ja Tiinalle”.

Kasvattajien kyselylomakkeesta saamamme palautteen mukaan kasvattajat kokivat valintataulun käytön helpoksi ja selkeäksi. Isompia lapsia ei ollut tarpeen auttaa kuvien ymmärtämisessä. Valintataulun avulla kasvattajat ohjeistivat lapset hyvin ennen valinnan suorittamista.

Lapsilta saamamme palautteen perusteella valintataulun käyttäminen oli helppoa ja kivaa

”erittäin mukavaa saada valita tekeminen kaikille”, totesi eräs lapsi palautteessa.

Kaikki saivat pääsääntöisesti mieluisan ystävän valitsemaansa toimintaan. Ikätason mukaisesti ohjaaja auttoi valintataulun käyttämisessä tarvittaessa. Lapset ymmärsivät kuvat hyvin, mutta esimerkiksi perhepäiväkodin käyttämät puistojen kuvat puuttuivat ja puistojen valinnassa valintataululta pienimmät lapset tarvitsivat apua. Kasvattajat ovat antaneet lasten itse päättää toiminnasta annetuista vaihtoehdoista.

Saadun palautteen perusteella voimme todeta, että olemme onnistuneet saavuttamaan opinnäytetyölle asetetut tavoitteet. Samalla mahdollistimme uuden työvälineen Patomäen perhepäiväkotiin. Valintataulu koettiin hyväksi, osallistavaksi ja toimivaksi työvälineeksi, jota Lahden kaupungin eri varhaiskasvatusyksiköt voivat jatkokehittää omiin tarpeisiin soveltuvaksi.

7 LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS

Toiminnallista opinnäytetyötä tehdessä on pystyttävä perustelemaan, että teoria ja käytäntö yhdistyvät. Omat mielipiteet pitää perustella niin, että se on luotettavaa. Opinnäytetyön raportissa tulee selvittää, että tekijä on asiantuntija käsiteltävälle aiheelle. Toiminnallisen opinnäytetyön tulee myös osoittaa, että tekijälle on hyötyä tulevaa ammattia varten. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 42, 79 – 82.)

Kriittisyys tulee näkyä valitessa lähteitä. Ajantasalla olevat lähteet ovat luotettavia. Mikäli tekijä on tunnettu töistä tai tutkimuksista, se lisää luotettavuutta lähteisiin. Alkuperäisten lähteiden käyttäminen ensisijaisena lähteenä on suotavaa. Muiden tulkintojen lisääminen lähteeseen ei ole suotavaa. Luotettavaksi lähteeksi luokitellaan myös haastattelu, sähköinen lähde tai raportti. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 72 – 73, 76 – 77.)

Tämä oli ensimmäinen tutkimuksellisella otteella tekemä työ meille, joten olimme tutkijoina vielä hyvin kokemattomia. Siksi olemme miettineet työn luotettavuutta koko opinnäytetyöprosessin kannalta. Työssämme luotettavuus näkyi siten, että olemme tarkastelleet työtämme eri näkökulmista. Esimerkiksi lapsen ääni ja kasvattajien mielipiteet omien mielipiteiden lisäksi ovat lisänneet opinnäytetyön luotettavuutta.

Opinnäytetyön prosessin ajan tekijöiden etiikka joutuu usein koetukselle ja joudutaan miettimään useita eettisiä ongelmia. Tekijöiden tulee tunnistaa eettiset kysymykset, koska siten opinnäytetyöstä tulee eettisesti asiallinen. (Eskola & Suoranta 2000, 52.) Mäkinen (2006, 80, 92) nostaakin esille, että opinnäytetyön kulku muuttuu koko ajan ja menetelmiä voi joutua muuttamaan, koska aihe ja toimintaympäristö tulevat entistä tutummaksi. Tämän vuoksi tekijöiden tuleekin toimia koko tutkimuksen ajan erittäin huolella ja tarkkaan.

Me pidimme tärkeänä että, työskentelimme koko opinnäytetyön prosessin ajan rehellisesti. Itse havainnoidessamme meidän tuli olla hyvin tarkkoja siitä, miten tulkitsimme omat havainnot. Kun saimme havainnot tehtyä, vertasimme niitä toisiinsa ja totesimme, että olimme tulleet samaan johtopäätökseen. Saimme hyvin

havainnolle todellisen kuvan. Purimme heti havainnot paperille, koska näin tieto oli vielä hyvin muistissa. Opinnäytetyöhön liittyi vahvasti lapset, joten heidän kauttaan tuli tutkimukseen lisää haastetta. Lapsien osallistuminen opinnäytetyön prosessiin tarkoitti sitä, että vanhemmilta oli saatava lupa. Jos vanhemmat eivät anna lupaa havainnoimiseen, kuvaamiseen tai videointiin, se vaikeuttaa tutkimuksen tekemistä. (Mäkinen 2006, 64–65.)

Opinnäytetyöhön saatiin tutkimuslupa Lahden kaupungilta heti työn alussa ja ennen havainnoinnin aloittamista myös lupa jokaisen lapsen vanhemmilta (Liite 4). Tutkimuslupien saamisessa ei ollut minkäänlaisia ongelmia.

Eettisyyden kannalta ovat tutkimuksen luottamuksellisuus ja tutkittavien anonymiteetin säilyttäminen hyvin tärkeitä. Anonymiteettia on suojeltava sitä paremmin, mitä arkaluontoisemmasta asiasta on kysymys. (Eskola & Suoranta 2000, 57.) Emme käyttäneet missään vaiheessa lasten nimiä, vaikka lupa vanhemmilta saatiinkin (liite 3). Opinnäytetyössäkään lasten nimiä ei mainittu missään vaiheessa. Sitaateissa nimet olivat poika tai tyttö. Lasten anonymiteetti ei kärsinyt siitä, vaikka käytimme päiväkodin nimeä työssämme, koska siinäkään vaiheessa ei mainittu yksittäisiä lapsia millään tavalla. Opinnäytetyö ei sisältänyt arkaluontoista tietoa, joten kohderyhmän julkaiseminen ei tuonut siihenkään mitään vaaraa. Joka kerta, kun olimme havainnoimassa, pidimme hyvin tarkkaan huolta siitä, ettei kirjallinen dokumentti tai esimerkiksi kamerat joutuneet lasten tai muiden käsiin. Kun havainnointikerrat olivat tehty, saamamme aineistot sekä litteroitu teksti hävitettiin heti, kun olimme analysoineet ne.

Esteettiset kriteerit toteutettiin oppaan ja valintataulun ulkoasussa. Värikkäät kuvat käyttöoppaassa sekä valintataulussa harkittiin tarkasti. Erilaiset sitaatit tekivät raportistamme esteettisesti silmälle paremman näköisen ja ne paransivat samalla työn luettavuutta.

8 POHDINTA

Seuraavaksi kokoamme yhteen edellisten lukujen tuloksia sekä käsittelemme aiheita, jotka eivät sisällyneet teemoittelun piiriin. Muutokset, jotka havaitsimme tulosten perusteella, oli ohjaajan avun väheneminen, lapset valitsivat yleisimmin leikkiinsä mieleisensä parin, valinta tehtiin aina valintataulu, sitoutuminen kasvoi, yhteisen tekemisen valitseminen oli tärkeää lapselle, siirtymätilanteiden sujutus parani, työmenetelmät saivat näkyvyyttä.

Opinnäytetyön tavoitteita oli kehittää pedagoginen työväline, kuvallinen valintataulu sekä valintataulun käyttöopas. Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää edistääkö valintataulu lasten osallisuutta vuorovaikutuksen kautta. Koemme, että opinnäytetyölle asetetut tavoitteet ja tarkoitus on saavutettu. Olemme myös luoneet ja antaneet toimeksiantajallemme uuden työvälineen, joka on parantanut päiväkodin arkea. Valintataulu on antanut lapselle mahdollisuuden osallistua omalla äänellään päiväkodin toimintaan.

Yhteistyömme toimeksiantajan kanssa on myös vahvistanut sitä, että opinnäytetyön ansiosta tavoitteisiin paneuduttiin paljon syvällisemmin kuin mitä se olisi ollut ilman sitä. Päiväkotien varhaiskasvatussuunnitelmissa näkee puhuttavan paljonkin siitä, että lapsen ääni on tärkeää, lasta pitää osallistaa ja ottaa mukaan toimintaan ja suunnitteluun. Mutta onko oikeasti näin? Olemme opinnäytetyössä pyrkineet antamaan varhaiskasvatukseen sellaisen työvälineen, jonka avulla lapsen osallisuutta on mahdollisuus tukea.

Lahden kaupungin varhaiskasvatuksen yksiköissä ollaan lisäämässä kuvien käyttöä entistä enemmän koko päivän tilanteisiin ja haasteisiin. Haasteita arkipäivään päivähoitossa tuovat suuret ryhmäkoot, maahanmuuttajat, monikulttuurisuudesta johtuva kielitaidottomuus ja integroidut ryhmät. Lasten elinympäristössä haasteellisuutta lisää esimerkiksi lapsen kohtaama suru, perheenjäsenen työttömyys tai vanhempien avioero. (Olkinuora, 9.6.2014.) Erilaisia kuvia tuodaan myös opetus- ja vapaamuotoisempiin hetkiin.

Sen lisäksi saimme tämän opinnäytetyön loppuvaiheessa luettavaksi lokakuussa 2014 julkaistun kirjan, joka käsittelee lapsen osallisuutta kuvien avulla.

Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa kirjassa Heikka ym. (2014, 27) ovat nostaneet esiin käytetyn ja perinteisen leikinvalintataulun roolin varhaiskasvatuksessa. He näkevät siinä myös väärinkäytön mahdollisuuksia esimerkiksi aikuisen vallankäytön mahdollisuuden. Opinnäytetyömme on siis ajankohtainen ja tuo esiin uusia ulottuvuuksia varhaiskasvatuksessa käytettäväksi.

Valintataulun käyttömahdollisuuksia on paljon ja hyödynnettävyys jatkossa on mahdollista. Esimerkiksi lastentarhanopettajan työhön kuuluu viikoittainen suunnittelu-aika, joka mahdollistaa valintataulun käytön suunnittelemisen ja aktiivisen käyttämisen koko toiminta-ajan. Lahden kaupungin varhaiskasvatus tulee jatkossa päättämään kopioidaanko valmiiksi tehty materiaali vai annetaanko jokaiselle päivähoitoyksikölle mahdollisuus tehdä taulusta omannäköisensä.

Valintataulu suunniteltiin ja toteutettiin pieneen ryhmäperhepäiväkotiin, jossa oli pieniä lapsia enemmän ja vain maksimissaan 12 lasta. Aihetta jatkossa voisi tutkia esimerkiksi isommissa ryhmissä, vanhempien lapsien käytössä vaikkapa esiopetusryhmässä tai erityistä tukea tarvitsevien lasten parissa. Koska emme löytäneet aiempia tutkimuksia juuri valintataulun käytöstä, opinnäytetyö toi uutta tietoa aiheesta. Tulokset osoittivat, että valintataulu lisää lasten osallisuutta, lapsen oman äänen esille tuomista sekä lapsen osallisuutta päiväkodin toiminnan suunnittelussa. Aihetta voisi jatkossa tutkia esimerkiksi havainnoimalla lasten sitoutuneisuutta siihen tekemiseen mitä on itse valinnut tai miten valintataulu edistää lapsen kielellisiä ja kommunikaatiotaitoja. Jatkossa voisi tutkia myös lasten tunnetiloja valintataulun avulla. Lasten tunneilmaisuja kasvattajat totesivat seuraavan laisesti:

”Tänään mä oon pop, olen todella ihanan iloinen, innoissaan, ilahtunut ja rinta rottingilla”.

Tunnetilojen lisäksi voisi tutkia vaikkapa miten valintataulu edistää lapsen vuorovaikutustaitoja. Mahdollisuuksia on monia.

Henkilökohtaisesti opinnäytetyö tuotti tekijöilleen onnistumisen iloa. Ensimmäinen opinnäytetyö onnistui, vaikka aluksi tämä tuntui haastavalta

erilaisten vaiheiden takia. Haastetta opinnäytetyön toteutukseen tuli myös siitä, että emme olleet varautuneet henkilökunnan vaihtuvuuteen. Lähes jokaisella toteutuskerralla kohtasimme uuden työntekijän, jolloin aikaa meni uuden työntekijän ohjeistamiseen ja sitouttamiseen toteutukseemme. Tämän vuoksi aikataulu oli useimmiten kiireinen toteutuskerroilla ja kasvattajien sitoutuminen toimintahetkiin ei ollut paras mahdollinen. Olemme kuitenkin tyytyväisiä, että käyntimme mahdollistuivat muutoksista huolimatta.

LÄHTEET

- Akola, S. 2007. Lasten osallisuus päiväkodin toiminnassa Suomessa ja Saksassa. Varhaiskasvatuksen pro gradu- tutkielma.[viitattu 6.8.2014]. Saatavissa: https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/18213/URN_NBN_fi_jyu-2008161019.pdf?sequence=1
- Asetus päivähoidosta 2014. Suomen perustuslaki 731/1999. Päivähoitoasetus. [viitattu 25.8.2014]. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
- Bricker, D. & Waddell, M. 2004. VARSU. Varhaisen oppimaan ohjaamisen suunnitelma. Juva: WS Bookwell Oy.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2000. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 4. painos. Tampere: Vastapaino.
- From, K. & Koppinen, M.-L. 2012. Menossa mukana. Tukea tarvitsevan lapsen ja nuoren toiminnallinen osallistuminen. Juva: Bookewll Oy
- Hautaniemi, K. & Virtanen, M. 2014. Pro- gradu -tutkielma. Erityistä tukea tarvitsevan lapsen sosiaalinen osallisuus. [viitattu 25.8.2014]. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/43323/URN%3ANBN%3Afi%3Ajyu-201405061626.pdf?sequence=1>
- Heikka, J., Fonsen, E., Elo, J. & Leinonen, J. (toim.) 2014. Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Suomen varhaiskasvatus Ry. Tampere: Kopio Niini Oy.
- Heikka, J., Hujala, E. & Turja, L. 2009. Arvioinnista opiksi - havainnointi, arviointi ja suunnittelu varhaispedagogiikassa. Jyväskylän yliopiston tutkimus- ja julkaisujärjestelmä TUTKA, 82.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2005. Tutki ja kirjoita. 11.p. Helsinki: Tammi.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2013. Tutki ja kirjoita. 15-17. p. Helsinki: Tammi.

Hujala, E. & Turja, E. 2011. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: Bookwell Oy

Huuhtanen, K. 2011. Esineillä ja graafisilla merkeillä kommunikointi. Merkit ja merkkijärjestelmät. Teoksesta Huuhtanen, K.(toim.) 2011. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry, 14.

Järvinen, M., Laine, A. & Hellman-Suominen, K. 2009. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Hämeenlinna: Kirjapaja.

Kananen, J. 2008. Kvantti. Kvantitatiivinen tutkimus alusta loppuun. Jyväskylän yliopistopaino.

Kaskela, M. & Kronqvist, E-L. 2007. Niin ainutlaatuinen. Näkökulmia lapsen yksilölliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Ketonen, R., Palmroth, A., Röman M., Salmi, P. & Poikkeus, A-M. 2003. Kieli ja kommunikaatio. Teoksesta Siiskonen, T., Aro, T., Ahonen, T. & Ketonen, R. (toim.)Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. Jyväskylä: PS-kustannus, 176–182.

Kiilakoski, T. 2007. Lapset ja nuoret kuntalaisina. Teoksessa Gretschel, A. & Kiilas-koski, T. Lasten ja nuorten kunta, Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto. 18.

Kinos, J. 2001. Lapsilähtöinen varhaiskasvatus. Teoksessa Hujala, Eeva (toim.) Puheenvuoroja lapsista ja varhaiskasvatuksesta. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy, 58

Kinnunen, S. 2008. Pienten piirtäjien tarinat: Oman elämän rakentamista ja jakamista. Pro gradu – tutkielma. Oulun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Oulu.

Korppi, M. & Latvala, J. 2010. Osallistava vuorovaikutuksen malli lasten osallisuuden mahdollistajana. Pro gradu – tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Jyväskylä. [viitattu 21.9.2010]. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/25307/URN%3ANBN%3Afi%3Aju-201009302820.pdf?sequence=1>

KvaliMOTV 2014a. Videotallenteet. [viitattu 23.10.2014]. Saatavissa: http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_4_3.html

KvaliMOTV 2014b. Valokuva- analyysi kulttuurilähtöisen tutkimuksen alueella- esimerkki henkisen ja hengellisen terveyden tutkimuksesta. [viitattu 23.10.2014]. Saatavissa: <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/artikkelit/valokuva-analyysi.html>

Lahden kaupunki, 2014. Kunnallinen perhepäivähoito. [viitattu 27.8.2014]. Saatavissa: <http://www.lahti.fi/www/cms.nsf/pages/10B8B571B1FC6139C22575930025282B>

Linnilä, M.-L. 2011. Kumpi on valmis valmis – lapsi vai koulu. Tampere: Mediapinta.

MLL, 2014. Lapsen itsetunnon tukeminen. [viitattu 22.10.2014]. Saatavissa: http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/vanhemmuus_ja_kasvatus/lapsen_itsetunnon_tukeminen/

Mäkinen, O. 2006. Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Tammi.

Olkinuora, H. 2014. Erityislastentarhanopettaja. Lahti. Haastattelu 9.6.2014

Pelastakaa Lapset ry - Rädda Barnen 2014. Osallisuuden ohjeistus.[viitattu 30.10.2014]. Saatavilla:

<http://www.pelastakaalapset.fi/toiminta/mediakasvatus/lasten-osallisuus-ja-media/osallisuuden-ohjeistus/>

<http://pelastakaalapset-fi->

bin.directo.fi/@Bin/3b08f17537e4611fbc3a4653a3852563/1414700874/application/pdf/770756/osallisuudenohjeistus.pdf

Piironen, T. 2007. Ohjaajan opas lasten osallistavien ryhmien ohjaamiseen.

Helsinki: Kuunnelkaa meitä-hanke. [viitattu: 24.8.2014] Saatavissa:

<http://www.kuunnelkaameita.fi/mitaosallisuus>

Saari, K. & Pulkkinen, M. 2009. Tule, tule hyvä kakku – kuvitettuja toimintaohjeita lapsen arkeen. Helsinki. Autismi- ja Aspergerliitto ry.

Shier, H. 2001. Pathways to participation: openings, opportunities and obligations. A new model for enhancing children's participation in decision-making, in line. With article 12.1 of the United Nations convention on the rights of the child. Children & society, 15, 107–117.

SLaL 2014. Lastenhoitoalan eettiset periaatteet. [viitattu 22.10.2014]. Saatavissa:

<http://www.slal.fi/index.php?k=7211>

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005. [viitattu 22.10.2014]. Saatavissa:

<http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/7eef5448-e8a3-4887-ab97-19719ea74066>

THL 2014a. Mitä osallisuus on? [viitattu 28.8.2014]. Saatavissa:

http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/tyon/periaatteet/osallisuus

THL 2014b. Varhaiskasvatus. [viitattu 28.8.2014]. Saatavissa:

http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/palvelut/varhaiskasvatuspalvelut

Turja, L. 2007. Lapset osallisina – kohti uutta varhaiskasvatuskulttuuria.

Teoksessa: Turja, L. & Fonsen, E. Suuntana laadukas varhaiskasvatus. Professori

Eeva Hujalan matkassa. Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry. [viitattu

9.9.2014]. Saatavissa: <http://ecef.org/wp-content/uploads/2014/03/2011-3->

[Turja.pdf](#)

Unicef. 2010. Lapsen oikeuksien julistus. [viitattu 24.8.2014] Saatavissa:

http://www.unicef.fi/lapsen_oikeuksien_julistus.

Vesala, H. 2010. Hameennappi ja haalari. Tutkimus puhumattoman, vaikeasti kehitysvammaisen naisen itsemääräämisestä ja valinnanmahdollisuuksista.

Teoksessa Teittinen, A.(toim.) Pois laitoksista! Vammaiset ja hoivan politiikka.

Helsinki: Gaudeamus Oy, 123–124.

Viitala, R. 2014. Jotenkin häiriöks. [viitattu 5.9.2014]. Saatavissa:

<https://www.jyu.fi/ajankohtaista/arkisto/2014/08/tiedote-2014-08-15-09-14-25-342978>

Vilkka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi

LIITTEET

LIITE 1. Opinnäytetyön prosessi

LIITE 2. Teemoittelu

LIITE 3. Lupalappu vanhemmille

LIITE 4. Tutkimuslupa

LIITE 5. Haastattelukysymykset lapset

LIITE 6. Haastattelukysymykset aikuiset

LIITE 7. Palautekyselylomake

LIITE 8. Toteutuskerrat

LIITE 9. Erillinen liite käyttöopas

LIITE 1. OPINNÄYTETYÖN PROSESSI

Ajankohta	Työvaihe
marraskuu 2013	päätös opinnäytetyön aiheesta
joulukuu 2013	saatavilla olevaan materiaaliin tutustuminen
helmi-huhtikuu 2014	aiheeseen perehtymistä (kirjallisuus, työmenetelmiä)
huhtikuu 2014	opinnäytetyön prosessiin ilmoittautuminen, lupa- asioiden hoitamista, toimeksiantajasopimus
toukokuu 2014	yhteydenotto ohjaavaan opettajaan, tutustuminen Patomäen ryhmäperhepäiväkotiin
toukokuu 2014	suunnitelmaseminaarin kirjoittamista
kesä-elokuu 2014	tiedonhakuklinikka, suunnitelmaseminaarin kirjoittamista ja suunnittelua, ohjaajan tapaaminen, valintataulun ja oppaan suunnittelua
elo-syyskuu 2014	sopivien toimintatapojen suunnittelua, suunnitelmaseminaari syyskuussa, valintataulun työstämistä. Tume- ja keme- kurssit
syys- lokakuu	sopivien toimintatapojen suunnittelua ja suunnitelmaseminaari syyskuussa. Valintataulun ja käyttöoppaan tekoa
syys- lokakuu 2014	suunnitellun toiminnan toteutus Patomäen ryhmäperhepäiväkodissa. Litterointia. raportin kirjoittamista.
28.10.2014	Ohjaus ja raportoinnin jatkotyöstämistä. Työn palautus viimeistään 30.10.2014 ohjaavalle opettajalle ja oponoitsijalle.
marraskuu 2014	13.11.2014 julkaisuseminaari
marraskuu	opinnäytetyöhön liittyvät loppuarvioinnit, kypsyyskoe ym.

LIITE 2. TEEMOITTELU

Yläkategoria/ pääteema	Alakategoria/ alateema	Suora lainaus saadusta aineistosta
Osallisuuden edistäminen valintataulun avulla	Omatoimisuus	"No niin, tätähän jo aamulla käytettiin. Mitäs tytöt halusi aamulla tehdä?"
		"Me tykättiin piirtää"
		"Lapset tykkävät itse valita toimintaa"
	Valinta itselle vai koko ryhmälle	"Haluun pelata L- pojan kanssa".
		"mähän, mä haluun pelata sun kanssa peliä"
		"tänään pidettiin leikkilaulu- tuokio koko ryhmälle"
	Monipuolisia valintoja	"haluun lakentaa lekoilla"
		"me piirretään yhdessä"
		"askarrettiin siili"
		"eilen käytettiin valintataulua aamupiirin sisällön suunnittelussa"
		"tonne Kuukkelin puistoon"
	Valitun toiminnan sujuvuus ja sitoutuvuus	"Valitsit todella kivan puiston"
		"Nyt mä kysyn teiltä arvoituksen. Se syö hyönteisiä..."
		"Oli kiva pelata"

LIITE 3. LUPAKIRJE VANHEMMILLE

Hei

Olemme kaksi sosionomi-opiskelijaa Lahden ammattikorkeakoulusta ja teemme opinnäytetyömme Patomäen ryhmäperhepäiväkodille. Suunnitteleme lapsen osallisuutta edistävää, kuvien avulla käytettävää valintataulua, joka on varhaiskasvatuksen ammattilaisille tarkoitettu eri tilanteissa käytettävä työväline, jossa lapsen tehtävänä on valita kuvan perusteella taululta tekeminen itselleen tai ryhmälle. Tarkoituksenamme on tutkia ja haastatella sekä valokuvata ja omia havaintojamme apuna käyttäen, miten lapset käyttävät valintataulua eri tilanteissa. Suoritamme havainnoinnin lokakuun 2014 loppuun mennessä.

Valokuvaamme tilanteita, joissa lapset valitsevat haluamansa toiminnan taululta sekä haastattelemme lapsia tämän jälkeen. Käytämme lasten nimiä havainnoinnissa, mutta yhdenkään lapsen nimeä ei mainita julkaisuvaiheessa. Opinnäytetyössämme tulee ilmi ainoastaan perhepäiväkodin nimi. Kun olemme suorittaneet tehtävän, kaikki materiaali tuhoetaan yksityisyyden turvaamiseksi. Lisätietoja opinnäytetyöstä voit pyytää allekirjoittaneilta.

Ystävällisin terveisin

Marjo Liljeroos ja Tiina Hattunen

marjo.liljeroos@student.lamk.fi tai

tiina.hattunen@student.lamk.fi

Palautus syyskuun 2014 loppuun mennessä:

Lapsen nimi: _____

Lastani saa havainnoida _____ Ei saa havainnoida _____.

Huoltajan allekirjoitus _____

LIITE 4. TUTKIMUSLUPA

LAHTI		Lähtöajan virasto 16.07.2014
Lahden kaupunki Varhaiskasvatuspalvelut Palvelupäällikkö		VIRANHALTIJAPÄÄTÖS 16.07.2014/61 §
Asianumero	D/159/13.00.00.00/2014	
Päätöslaji	Tutkimuslupa	
Otsikko	Tutkimuslupa: Kohti haasteetonta leikkiä "Leikkivalintataulun käyttö varhaiskasvatuksessa"	
Päätösperustelut	Marjo Liljeroos ja Tiina Hattunen ovat hakeneet tutkimuslupaa sosionomin koulutukseen liittyvää opinnäytetyötä varten.	
Päätös	Myönnän Marjo Liljeroosille ja Tiina Hattuselle tutkimusluvan hakemuksen mukaisesti. Tutkimuslupa myönnetään ehdolla, että yksi valmistunut tutkimustyö toimitetaan päätöksen tekijälle.	
Lisätietojen antaja	Palvelupäällikkö Liisa Nurmi, p. 818 1053	
Toimivallan peruste	Päivähoitojohtaja §202/24.8.2011	
Nähtävänäoloaika	17.07.2014	
Nähtävänäolopaikka	Kaupungintalo, Harjukatu 31, 15101 Lahti	
Muutoksenhaku	Oikaisuvaatimus	
Saaja	Marjo Liljeroos ja Tiina Hattunen	
Tiedoksi	Patoseudun ryhmäperhepäiväkoti sp. Ulla Ylä-Mononen Palvelupäällikkö Liisa Nurmi	
Asiakirjat		
Liitteet		
Allekirjoitus	 Liisa Nurmi Palvelupäällikkö	

LIITE 5. HAASTATTELUKYSYMYKSET LAPSET

1. Oliko taulun käyttäminen kivaa? Kyllä 😊 ____ Ei 😞 ____ En tiedä 😐 ____

2. Oliko taulun käyttäminen helppoa? Kyllä 😊 ____ Ei 😞 ____ En tiedä 😐 ____

3. Tarvitsitko ohjaajan apua valintataulun käytössä? Kyllä 😊 ____ Ei 😞 ____ En tiedä 😐 ____

4. Ymmärsitkö kuvat hyvin? Kyllä 😊 ____ Ei 😞 ____ En tiedä 😐 ____

5. Oliko sinusta kiva valita tehtävä kaikille? Kyllä 😊 ____ Ei 😞 ____ En tiedä 😐 ____

6. Saitko mieleisen ystävän leikkimään kanssasi? Kyllä 😊 ____ Ei 😞 ____ En tiedä 😐 ____

7. Antoivatko aikuiset sinun päättää mitä valitsit valintataulusta? Kyllä 😊 ____ Ei 😞 ____

En tiedä 😐 ____

LIITE 6. HAASTATTELUKYSYMYKSET AIKUISET

1. Oliko taulun käyttäminen kivaa? Kyllä 😊 ___ Ei 😞 ___ En tiedä 😐 ___
2. Oliko taulun käyttäminen helppoa? Kyllä 😊 ___ Ei 😞 ___ En tiedä 😐 ___
3. Autoitko lasta valintataulun käytössä? Kyllä 😊 ___ Ei 😞 ___ En tiedä 😐 ___
4. Ymmärsivätkö lapset kuvat hyvin? Kyllä 😊 ___ Ei 😞 ___ En tiedä 😐 ___
5. Miten lapsi reagoi valinnan tehdessään? Iloinen 😊 ___ Ei pitänyt 😞 ___ Pelokas 😐 ___

6. Saivatko lapset mieleisen kaverin leikkiin? Kyllä 😊 ___ Ei 😞 ___ En tiedä 😐 ___
7. Annoitko lapsen itse päättää mitä tehdään? Kyllä 😊 ___ Ei 😞 ___ En tiedä 😐 ___

LIITE 7. PALAUTEKYSELY

Palautekysely opinnäytetyön toteutuksesta 22.10.2014

Mitä mieltä olitte ohjeistuksen selkeydestä?

Mitä mieltä olitte pedagogisesta valintataulusta?

Auttoiko valintataulu teitä osallistamaan lapsia erilaisiin toimintatuokioihin?

Saitteko uusia oivalluksia ja tietoja valintataulusta sekä sen käytöstä?

Puuttuiko havainnointituokioista mielestänne jotakin tärkeää?

Muuta kommentoitavaa?

Kiitos vastauksistanne. Toivomme teille mukavia hetkiä valintataulun parissa.

t. Tiina ja Marjo

LIITE 8. TOTEUTUSKERRAT

Päivämäärä	Tapahtumapaikka	Toiminta
Torstai 19.9.2014	Patomäen ryhmäperhepäiväkot	Alkuinfo
Perjantai 2.10.2014	Patomäen ryhmäperhepäiväkot	Lapsen ja kasvattajien havainnointi ja arviointi
Tiistai 7.10.2014	Patomäen ryhmäperhepäiväkot	Lapsen ja kasvattajien havainnointi ja arviointi
Perjantai 10.10.2014	Patomäen ryhmäperhepäiväkot	Lapsen ja kasvattajien havainnointi ja arviointi
Perjantai 16.10.2014	Patomäen ryhmäperhepäiväkot	Lapsen ja kasvattajien havainnointi ja arviointi
Torstai 21.10.2014	Patomäen ryhmäperhepäiväkot	Palautekeskustelu